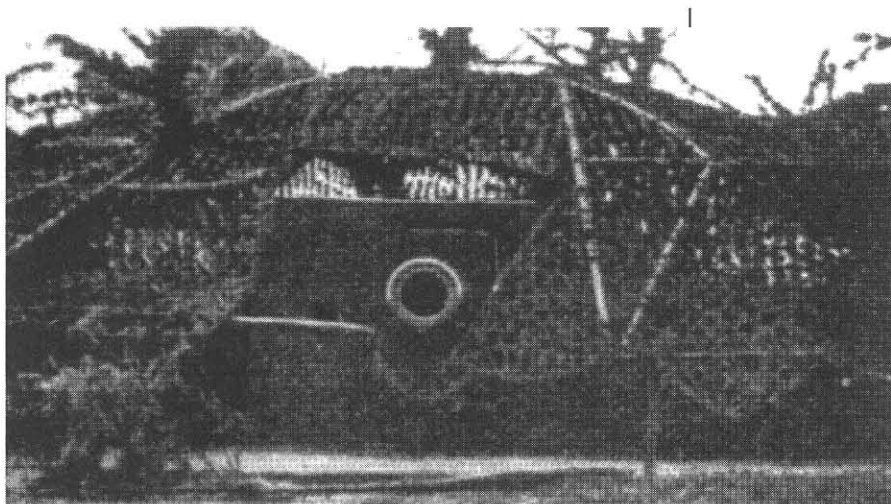

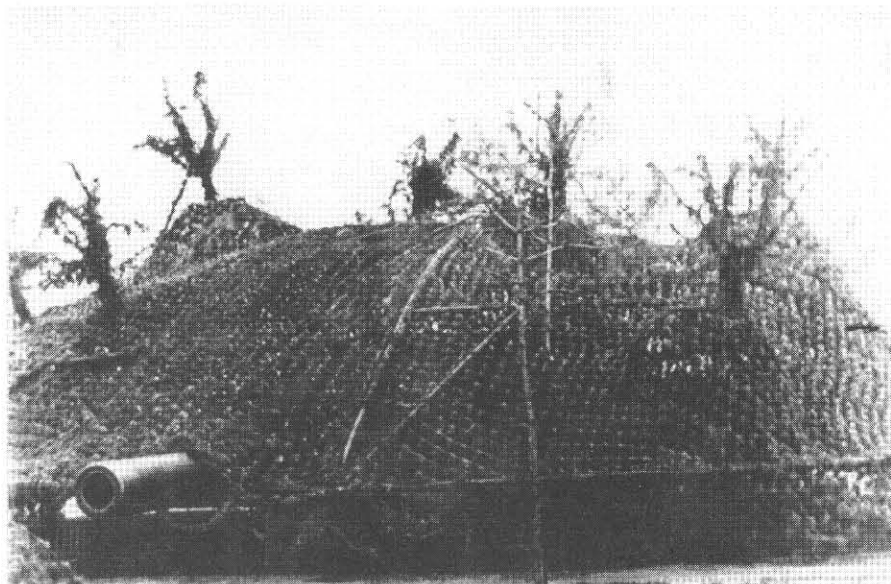
CYPLOWA BATERIA IM. H. LASKOWSKIEGO ORAZ 13 BATERIA ARTYLERII STAŁEJ NA HELU

Waldemar Nadolny

Armata kal. 152,4 mm Bofors baterii im. H. Laskowskiego pod parasolem maskującym. Powyżej z otwartą częścią osłaniającą lufę. *Il. Denkschrift über die polnische Landesbefestigung. Poniżej z całkowicie zamkniętym maskowaniem. Il. zbiory Autora.*

Hel peninsula, 152,4 mm Bofors gun from H. Laskowski battery, under camouflage „umbrella“.

POCZĄTKI

Wraz z odzyskaniem w 1918 r. przez Polskę niepodległości na mocy postanowień Traktatu Wersalskiego uzyskała ona dostęp do morza. Jednakże wybrzeże morskie nie posiadało żadnych stałych obiektów obronnych. Dopiero wybuch wojny polsko-sowieckiej spowodował konieczność wykonania umocnień wybrzeża przy pomocy broni piechoty i artylerii polowej.

W latach dwudziestych opracowano wiele planów dotyczących sposobu obrony wybrzeża, realizowanych za

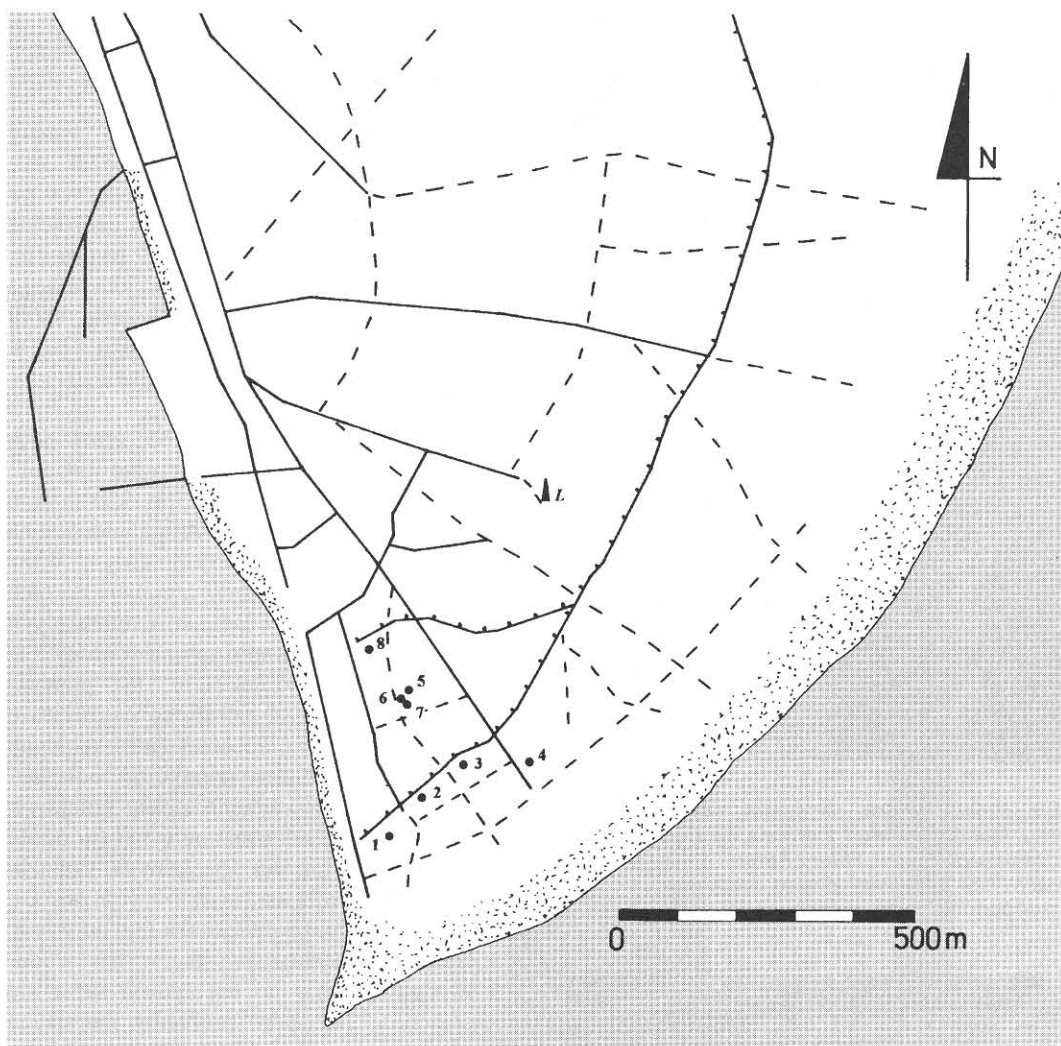
pomocą baterii armat różnych kalibrów. W roku 1929 Szef Sztabu Głównego i Szef Kierownictwa Marynarki Wojennej podjęli decyzję o wykorzystaniu cypla Półwyspu Helskiego do celów budownictwa wojskowego. Pierwszymi zrealizowanymi obiektami były baterie „grecka” i „duńska” wybudowane w roku 1931 (patrz- Zeszyty Helskie nr 5). Baterie te nie spełniały pełnych oczekiwań szefostwa KMW i traktowano je jako rozwiązanie tymczasowe i uzupełnienie dla mającej powstać baterii średniej - tytułowej baterii im H.Laskowskiego.

Projekt baterii opracowany został w Szefostwie Fortyfikacji Wybrzeża Morskiego, założenia taktyczno - fortyfikacyjne opracował mjr R. Fryszowski, autorem koncepcji ustawienia armat na stropie schronu był kmdr por inż. T. Kinel, natomiast szczegółowy projekt samych schronów opracował por inż. Sap W. Otocki. Zasadnicze prace budowlane przy budowie stanowisk przyszłej baterii wykonała w 1935 r. firma „Jaskulski, Brygiewicz i Spółka”. Jeszcze w trakcie budowy przyszła bateria otrzymała nazwę „1 Bateria”, w 1935 r., wraz z bateriami „grecką” i „duńską” weszła w skład Dywizjonu Artylerii Nadbrzeżnej. Po kolejnej reorganizacji w 1936 r. bateria otrzymała nazwę „Bateria nr 31”, natomiast swoje imię zawdzięcza kmdr ppor. Heliodorowi Laskowskiemu, który był kierownikiem Szefostwa Artylerii i Służby Uzbrojenia KMW i dzięki jego staraniom mogła ona powstać.

Pierwszym dowódcą baterii był kpt. mar. St. Kukielka, po nim tą funkcję pełnili kpt. mar. B. Mańkowski, kpt. mar. Z. Przybyszewski.

STANOWISKA OGNIOWE

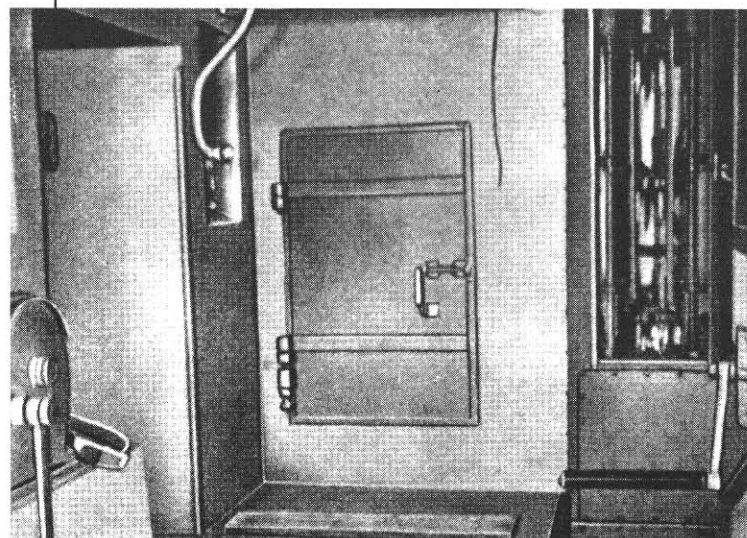
Bateria składała się z czterech stanowisk dla armat, wbudowanych w stałe wydmy w odległości 80-90 m jedno od drugiego (mapa). Lokalizacja całości wymagała wykupienia 6 domków letniskowych, należących do spółki „Hel- Kąpiele Morskie”. Zlokalizowanie stanowisk na samym cyplu półwyspu umożliwiło prowadzenie ognia do celów na pełnym morzu oraz na Zatoce Puckiej.

Rozmieszczenie obiektów 31 baterii im H. Laskowskiego w 1939 roku: 1-4 - stanowiska armat (schrony); 5 - wieża kierowania ogniem; 6 - schron centrali artyleryjskiej; 7 - schron agregatu; 8 - schron amunicyjny; L - latarnia morska. © W. Nadolny
Hel peninsula. Objects of 31 battery H. Laskowski in 1939: 1-4 - guns emplacements; 5 - fire control tower; 6 - shelter with plotting room; 7 - emergency generator shelter; 8 - ammunition shelter; L - lighthouse.

Stanowiska dla armat wykonano jako monolityczny odlew żelbetonowy, kryjący w sobie (podobnie jak w schronach baterii przeciwlotniczych – patrz Zeszyty Helskie nr 4) schron amunicyjny, na stropie którego zabetonowano podstawę armaty. Wymiary zewnętrzne schronu to 13,50 m długości i 11,50 m szerokości, strop magazynu amunicji miał grubość 2,00 m, ściany boczne zmienną grubość od 2,35 m przy komorach amunicyjnych do 1,80 m w przedsionku. Do wnętrza schronu wchodziło się przez dwudzielne pancerne drzwi, za którymi znajdowała się kratka przeciwszturmowa, następnie po przejściu krótkiego korytarza przechodziło się do przedsionka. Na wprost wejścia umieszczono postument, na którym stał ręczny wentylator, do którego powietrze zasysane było przez otwór nad drzwiami wejściowymi, na obu końcach przedsionka znajdowały się szyby wind amunicyjnych oraz podręczne schowki. Na lewo od wentylatora było wejście do pomieszczenia, w którym przechowywano

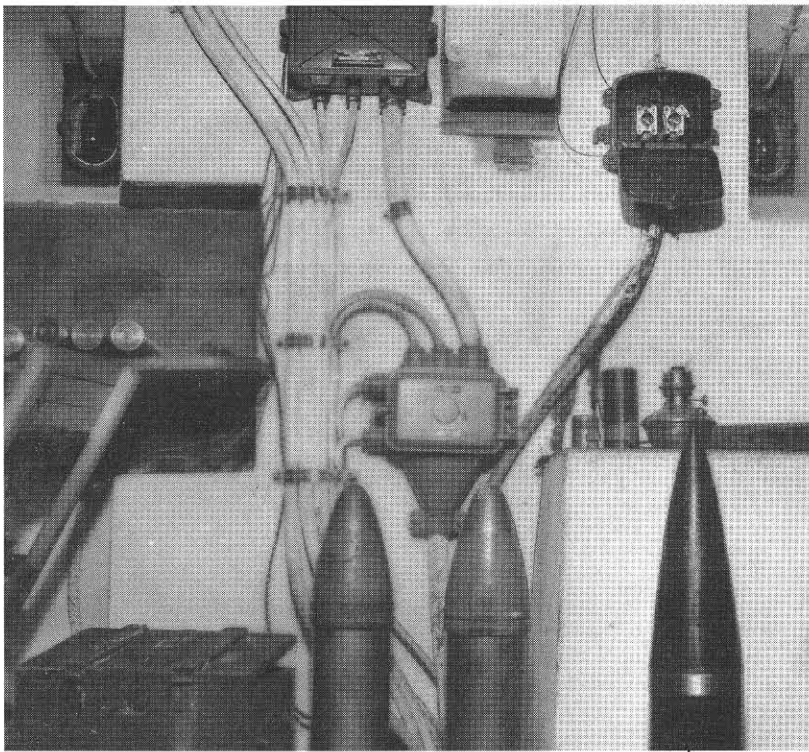
Wnętrze schronu z armatą. Widok na windę amunicyjną, na lewo widać ręczny wentylator. Il. zbiory Autora.
Interior of the gun bunker. View at the ammunition hoist, on the left hand-operated ventilator.

pociski do armat, następnie podawanych za pomocą podajnika rolkowego do przedsionka i dalej do windy amunicyjnej, przenoszącej je na działobitnię. Natomiast po prawej stronie znajdowało się wejście do pomieszczenia, służącego do przechowywania ładunków miotających. Ładunki te również podnoszono na poziom działobitni za pomocą windy amunicyjnej. Jako ciekawostkę można podać fakt, iż windy amunicyjne były wzorowane na urządzeniach zamontowanych na niszczycielach „Burza” i „Wicher” a autorem projektu był inż. Karol Pawełek. Schody prowadzące na działobitnię wykonano na dwa sposoby: do dwóch stanowisk wiodły schody proste, do dwóch innych załamane. Wynikało to z faktu wybudowania stanowisk na tym samym poziomie.

Platformę działobitni wykonano w formie wieloboku z przedpiersiem o wysokości 1,50 m i grubości 1,00 m, pośrodku niej na wbetonowanym fundamencie zamontowane było działo. Z tyłu działobitni po obu stronach znajdowały się wyloty wind amunicyjnych, lewa dla pocisków, prawa dla ładunków miotających. Obok wnek wyprowadzono wyloty rur głosowych, służących do porozumiewania się z wnętrzem schronu. Na platformie znajdowały się

Powyżej: wnętrze schronu z armatą. Widok na ścianę położoną na wprost od wejścia do schronu. Poniżej: schron z armatą od zapola, widoczne schody prowadzące na działobitnię. *Il. zbiory Autora.*

Above: interior of the gun bunker. View at the wall located directly opposite to the entrance. Below: gun bunker from rear side, note the stairs leading to the gun platform.

również 2 schowki na amunicję alarmową tzw. natychmiastowego użycia oraz po obu stronach działa klamry, służące do wyjścia na schron. Na zewnątrz działobitni wykonano płytę detonacyjną o szerokości 3,80 m i grubości 40 cm, której zadaniem było nie dopuszczenie do wybuchu bomb lub pocisków pod fundamentem schronu.

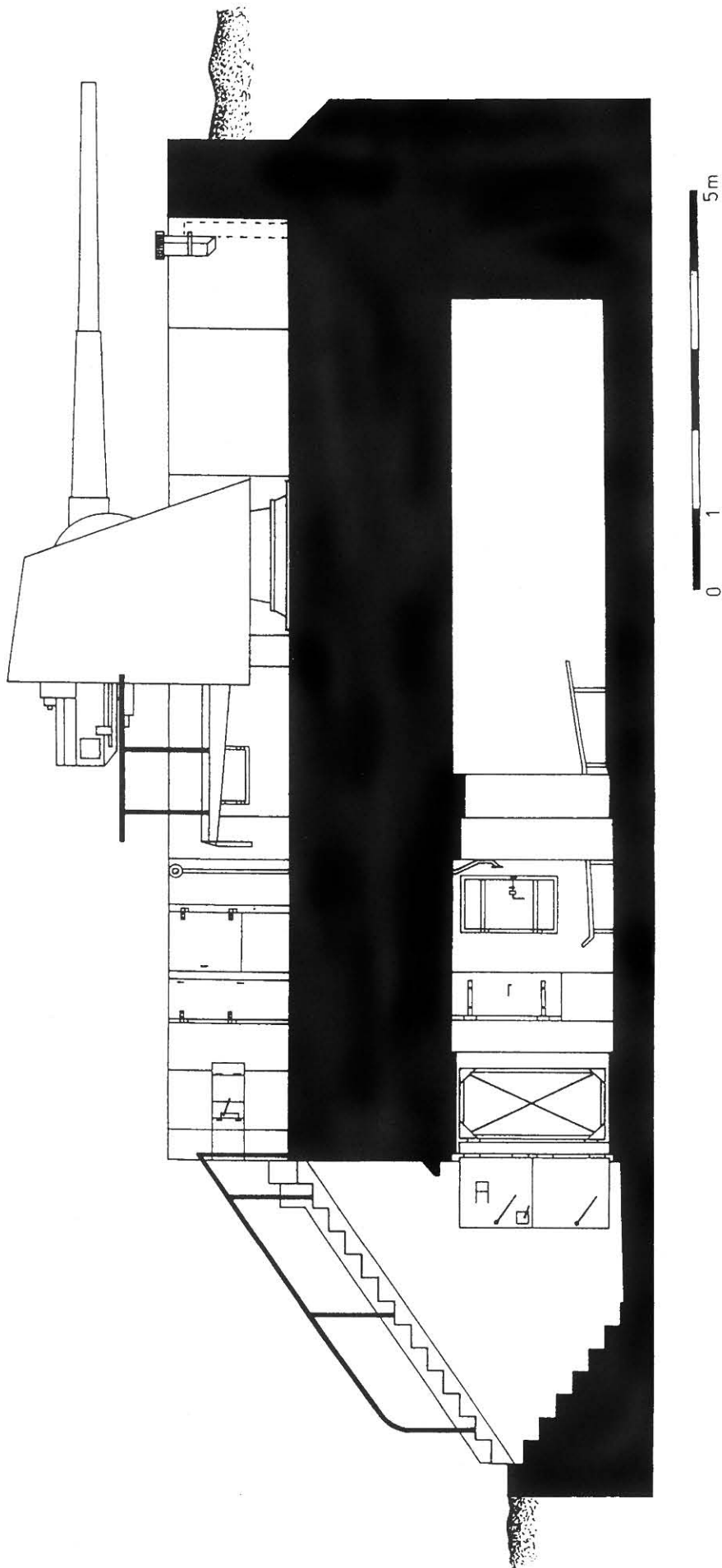
UZBROJENIE

Uzbrojeniem baterii były armaty szwedzkiej firmy Bofors kalibru 152,4 mm wz.35. Dokonując wyboru takiego dostawcy po raz pierwszy zrezygnowano z zakupu uzbrojenia u tradycyjnego dostawcy armat tj. francuskiej firmy Schneider. Wielkim orędownikiem takiego rozwiązania był kmdr ppor. H.Laskowski, który uważał, że francuskie firmy nie produkują już w pełni nowoczesnego sprzętu artyleryjskiego.

Umowę na dostawę czterech armat podpisano 20 grudnia 1933 r., po przeprowadzeniu prób odbiorczych w Szwecji (po kierunku chor. mar J.Lichego) armaty drogą morską na pokładzie ORP „Wilia” dotarły do Gdyni. Wraz z armatami zakupiono również amunicję do nich tj. po 200 szt. pocisków i ładunków miotających na działo. Po przeładowaniu ich na wagony kolejowe dostarczono je do Helu. Już podczas rozładunku na stacji Hel natrafiono na pierwsze problemy. Okazało się, że Marynarka Wojenna nie posiada odpowiedniego sprzętu do rozładunku. W tym celu sprowadzono dźwig kolejowy. Transport podstaw i luf armat na cypel (tj. około 1200 m) odbywał się na specjalnych saniach, przesuwanym na rolkach ze stalowych rur. Do sań mocowano windę kotwiczną, a linę od windy zaczepiano do przydrożnych drzew lub wbijanych w ziemię pali – w ten sposób sanie się przemieszczały. Na spore problemy natrafiono również przy montażu armat na działobitniach. Armaty z sań zdejmowano za pomocą połączonych parami podnośników do lokomotyw, następnie przenoszono je na rusztowanie wykonane z podkładów kolejowych. Stąd, używając podnośników i podkładając kolejne podkłady armaty wciągano na działobitnię i montowano do uprzednio zabetonowanej w stropie schronu podstawy.

Po zakończeniu montażu armat przystępowano do maskowania każdego ze schronów. Na dachu każdej z armat montowano „parasol”, wykonany ze stalowych rur, na który naciągano siatkę maskującą, uzupełnioną sztucznymi drzewkami. Sieć maskującą rozpinano również nad wejściem do schronu i nad torami kolejki wąskotorowej, dostarczającej amunicję do każdego ze schronów. Zastosowane maskowanie doskonale się sprawdziło w trakcie działań we wrześniu 1939 r. - do końca walk o Półwysep Helski Niemcom nie udało się zlokalizować poszczególnych stanowisk baterii.

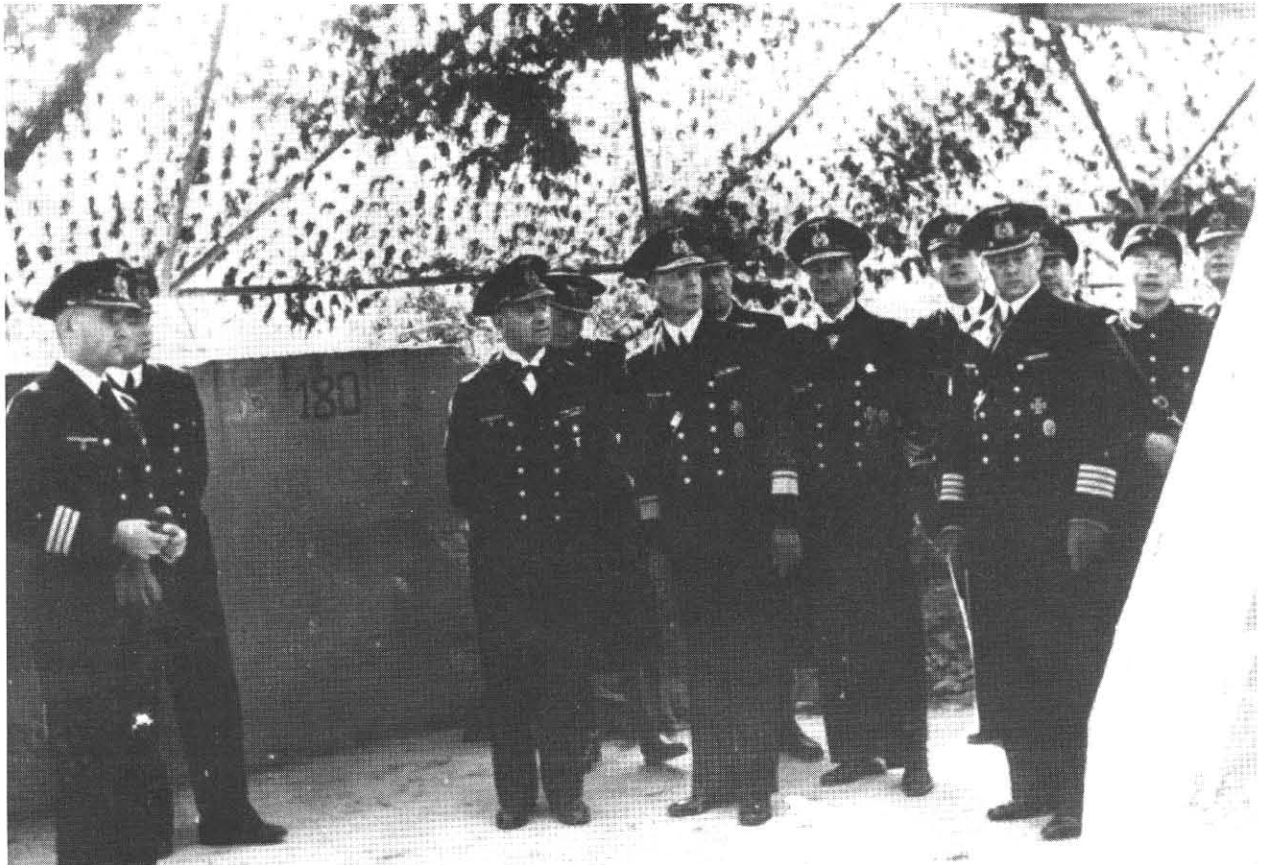
Jeszcze przed wybuchem wojny w skład baterii włączono dwie armaty kal. 75 mm wz. 97 na podstawach morskich, ich zadaniem była obrona przeciwdesantowa oraz oświetlanie celów w trakcie strzelania nocnego, gdyż bateria armat 152,4 mm nie posiadała amunicji oświetlającej. W trakcie walk we wrześniu 1939 r. stale wzmocniano obronę przeciwlotniczą

31 bateria imienia H. Laskowskiego w 1939 roku. Przekrój pionowy przez schron z armatą kal 152,4 mm Bofors – dla czytelności rysunku pominięto „parasol” maskujący. © W. Nadolny.
Hel peninsula, 31 battery „Laskowski” in 1939. Vertical cross-section through bunker with 152,4 mm Bofors gun, without the camouflage „umbrella”.

Po walkach. Powyżej niemieccy marynarze oglądają jedną z armat. Poniżej grupa niemieckich oficerów marynarki na stanowisku bojowym działa. Wśród nich jest też oficer japoński (drugi z lewej). *Il. zbiory Aurora.*
Hel peninsula, Laskowski battery after fighting. Above German sailors looking at one of the guns. Below German navy officers at the gun barbette. Note also a Japanese officer (second from the left)

Stanowisko bojowe baterii im. H. Laskowskiego po walkach w 1939 r. Widok spod parasola maskującego, na przedpiersiu wylot kominka wentylacyjnego. Il. zbiory Autora.

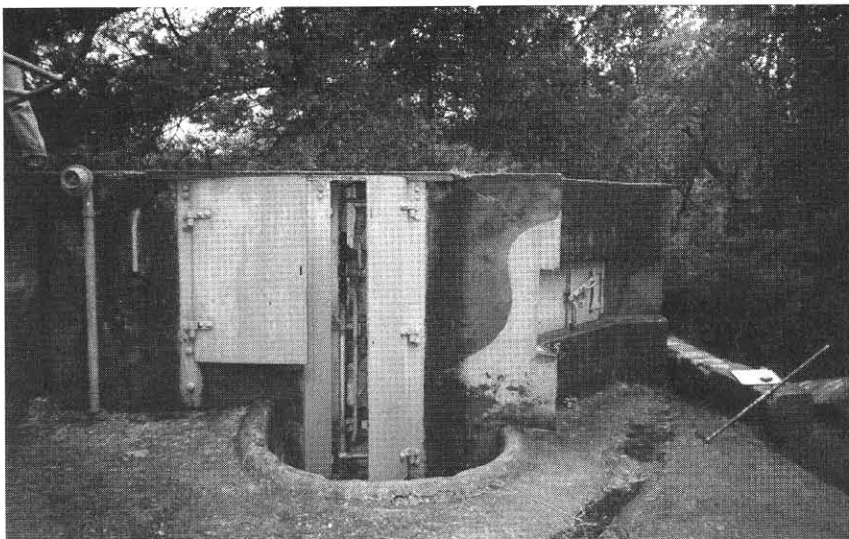
Hel peninsula, gun emplacement of Laskowski battery after fighting in 1939. View from under camouflage "umbrella", in the middle ventilation chimney stack.

terenu baterii - zamontowano zdjętą z zatopionego „Gryfa” podwójnie sprzężoną armatę kal. 40 mm oraz 3 podwójnie sprzężone nkm -y kal.13,2 mm Hotchkiss. Pod koniec walk w skład baterii, oprócz zasadniczego uzbrojenia wchodziły: 2 armaty kal. 75 mm wz.97, podwójnie sprzężona armata Bofors kal. 40 mm, 4 dwulufowe nkm- y kal.13,2 mm, 1 pojedynczy nkm kal.13,2 mm , 4 ckm-y i 4 rkm-y.

OBIEKTY POMOCNICZE

Sprawne funkcjonowanie baterii nie mogło się odbywać bez obiektów pomocniczych. Pierwszym z nich była centrala artyleryjska wraz z przyrządami celowniczo-pomiarowymi, dla których wzniesiono dwie drewniane wieże jedną z nich postawiono w miejscu, w którym obecnie stoi

Główny Punkt Kierowania Ogniem (GPKO) 27 BAS, natomiast druga zlokalizowana była prawdopodobnie w okolicy 21 baterii przeciwlotniczej. Urządzenia centrali artyleryjskiej zamontowano w prowizorycznym baraku, wykonanym z blachy falistej. W przyszłości planowano przenieść ją do bardziej trwałej budowli, jednak do wybuchu wojny nie zdążono tego zrobić. W trakcie działań wojennych barak został uszkodzony odłamkami wybuchających pocisków, w związku z coraz większym zagrożeniem zniszczenia delikatnych urządzeń centrali, podjęto decyzję o wzmocnieniu jego konstrukcji poprzez wylanie nań warstwy betonu, której grubość wynosiła: ściany 1,00 m, strop 80 cm. Po zakończeniu działań wojennych schron centrali artyleryjskiej, po odpowiedniej przebudowie zaadaptowano na stanowisko dowodzenia 27 BAS. Tuż obok wybudowano schron, mieszczący agregat prądowórczy, który miał zapewnić dostawę prądu w przy-

Powyżej: wylot windy amunicyjnej na działobitni, po lewej stronie rura komunikacji głosowej, stan obecny. Fot. W. Nadolny. Poniżej drewniana wieża kierowania ogniem w okresie II wojny światowej, na szczycie widoczny dalmierz. Il. zbiory Autora.

Above: ammunition hoist at the gun emplacement, on the left pipe for voice communication, present condition. Below wooden fire control tower during world war two, not the range-finder on the top.

padku zerwania sieci energetycznej z elektrowni. Sam schron również wykonano z blachy falistej i prawdopodobnie również w trakcie działań wojennych w 1939 r. wzmocniono jego konstrukcję, obudowując go warstwą betonu. Również ten obiekt został zaadaptowany po zakończeniu działań wojennych dla potrzeb 27 BAS, też jako schron agregatu.

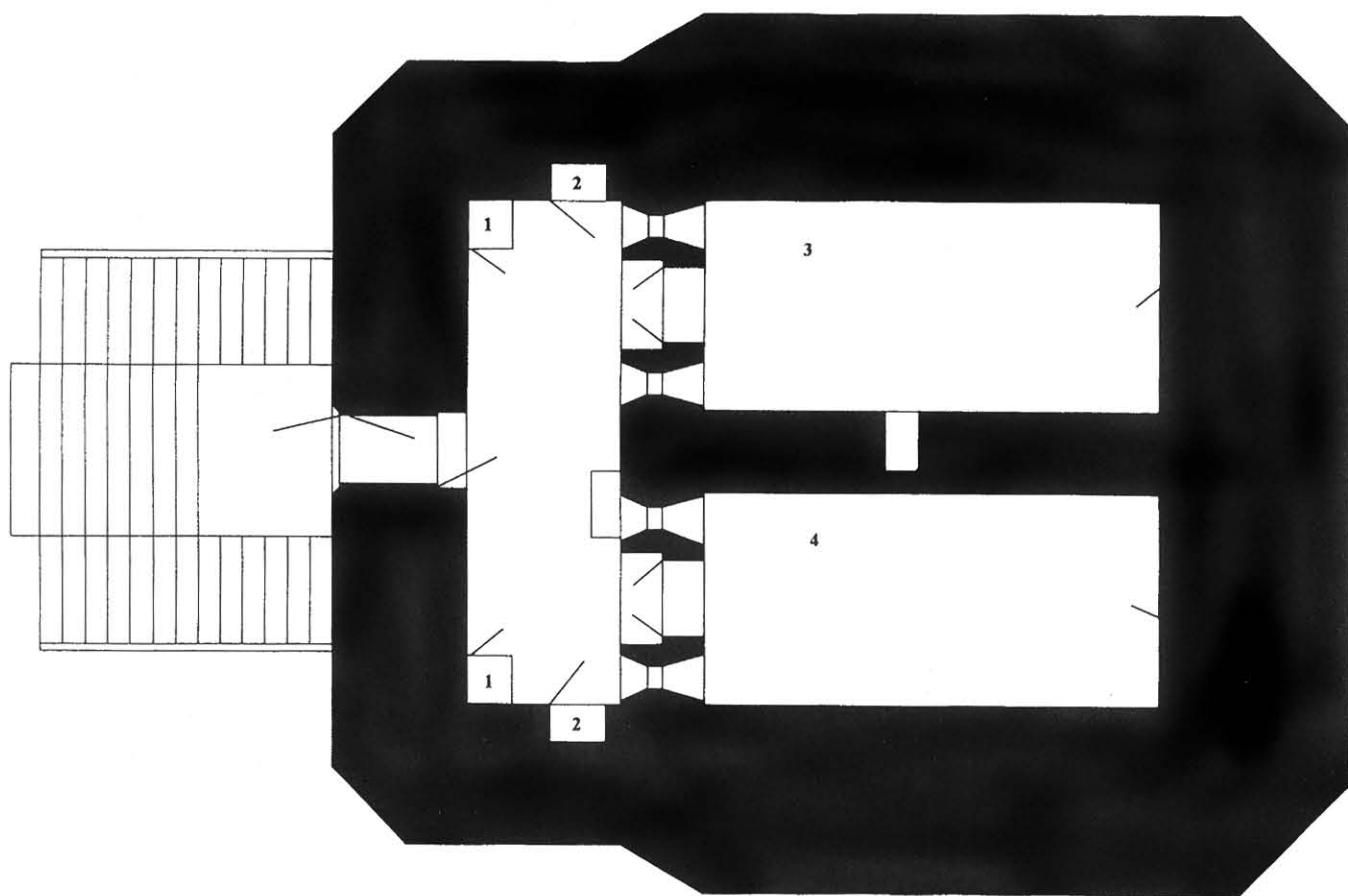
Ostatnim obiektem pomocniczym był żelbetowy schron (prawdopodobnie) amunicyjny, którego układ pomieszczeń jest taki sam jak w schronach armat. Do wnętrza wchodziło się przez pancerne dwudzielne drzwi, następnie po

przejściu krótkiego korytarzyka zamykanego stalowymi drzwiami przechodziło się do przedsionka na końcach, którego były dwa małe pomieszczenia, zamykane przesuwными drzwiami, wykonanymi ze stalowej siatki, w przedsionku umieszczono również ręczny wentylator, do którego powietrze zasysane było przez otwór po prawej stronie drzwi wejściowych. Z przedsionka można było wejść do dwóch komór, prawdopodobnie amunicyjnych. Za tym, iż jest to obiekt wybudowany przed 1939 r. przemawia sposób jego wykonania, rodzaj zastosowanych drzwi oraz sam układ konstrukcyjny.

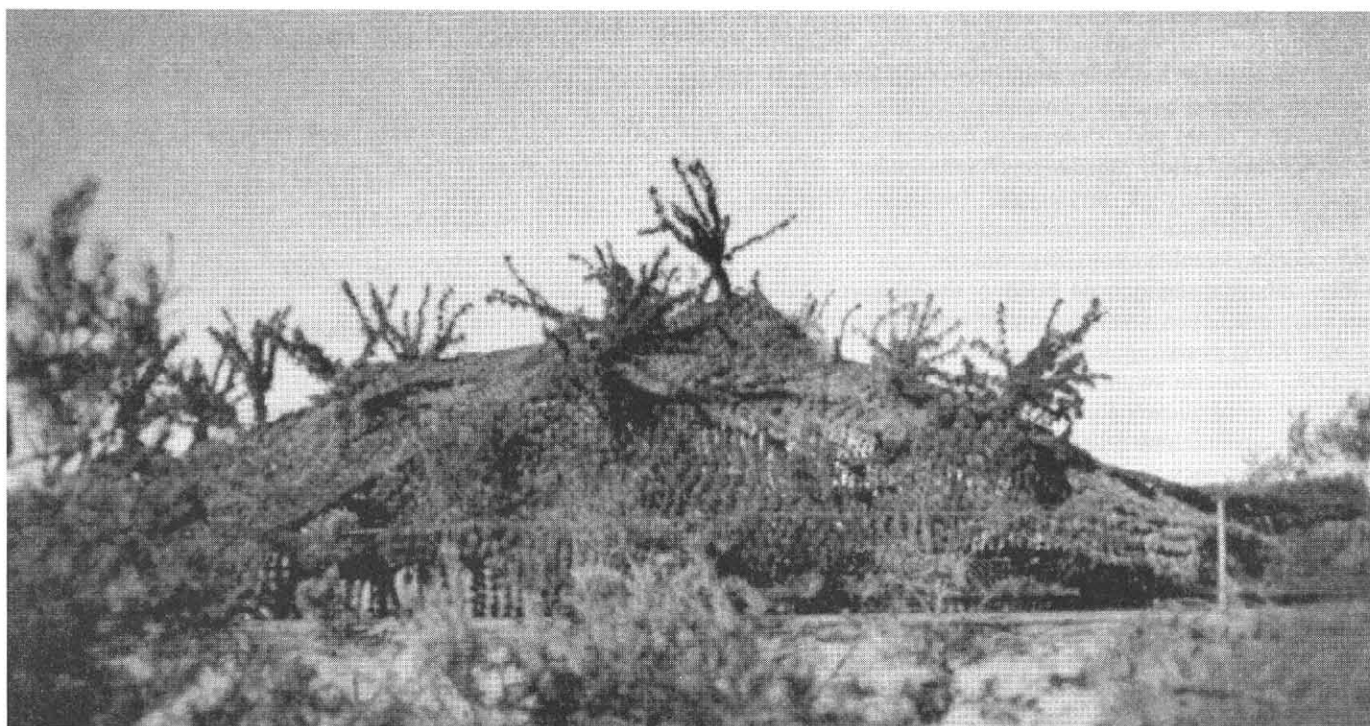
Kierownictwo Marynarki Wojennej zdawało sobie sprawę, iż jedna nowoczesna bateria artylerii średniej nie może zapewnić wystarczającej obrony dla rozbudowującego się portu i jego zaplecza na Helu. Przez cały okres międzywojenny prowadzono starania o zakup baterii artylerii najcięższej o kalibrze 254-320 mm. Rozmowy oraz negocjacje na ten temat prowadzono w Holandii, Szwecji, Estonii, Francji a nawet we Włoszech. Jednakże długie terminy realizacji oraz w większości przestarzałe typy armat spowodowały rezygnację strony polskiej z ewentualnych zakupów. Tuż przed wybuchem wojny pojawiła się koncepcja wypożyczenia od Wielkiej Brytanii dwóch monitorów (uzbrojonych w działa kal. 381mm) i osadzenie ich wzdłuż półwyspu, tak aby mogły spełniać rolę artylerii nadbrzeżnej. Dlatego też w lipcu 1937 r. zawarto z firmą Bofors umowę na dostawę czterech armat kal. 152,4 mm, umowa ta przewidywała również dostawę 200 szt. pocisków oświetlających oraz zapalników. Po kilku miesiącach podpisano do umowy aneksu, które przewidywały dostawę 2100 szt. łusek do ładunków miotających i 500 zapalników. Nie przewidywano dostawy pocisków, gdyż planowano je produkować w kraju, w „Wytwórni Amunicyj nr 2” w Kraśniku, z którą podpisano w 1938 r. umowę na dostawę 2100 szt. pocisków z ostatecznym terminem dostawy do dnia 25.05.1940 r.

Siostrzaną baterię planowano zlokalizować w okolicach Juraty na stałych wymachach od strony pełnego morza. Prawdopodobnie do wybuchu wojny wykonano płyty fundamentowe pod stanowiska armat. W trakcie działań we wrześniu na tych płytach fundamentowych ustawiono dwie wieże z armatami, zdjętymi z zatopionego „Gryfa”, tworząc w ten sposób 34 baterię. Armaty dla drugiej baterii jesienią 1939 r. były już prawie gotowe, jednak wraz z armatami (tego samego typu) przeznaczonymi dla Holandii i Królestwa Syjamu zostały skonfiskowane z zamiarem wykorzystania do obrony wybrzeża Szwecji. Z armat tych utworzono cztery baterie Sfora Roten, Tjurko, Helsingborg, Bjorko które były użytkowane do połowy lat 80-tych.

Bateria Im. H. Laskowskiego. Powyżej rzut dolnej kondygnacji stanowiska armatniego: 1 - windy amunicyjne; 2 - podręczne schowki; 3 - magazyn pocisków; 4 - magazyn ładunków miotających; 5 - kominki wentylacyjne. © W. Nadolny. Poniżej widok parasola maskującego, zdjęcie wykonane po walkach w 1939 r. II. zbiory Autora.
Hel peninsula, Laskowski battery. Above ground plan of lower level of the gun emplacement: 1 – ammunition hoists; 2 – handy deposit box; 3 – shells magazine; 4 – cased charges magazine; 5 – ventilation chimney stacks. Below view at the camouflage "umberlla", pictures taken after fighting in 1939.

Armata Bofors fal. 152,4 mm, eksponat Muzeum Marynarki Wojennej w Gdyni. Fot. W. Nadolny.
Bofors 152, 4 mm gun, exhibit of Polish Navy Museum, Gdynia.

WRZESIEŃ 1939R. - KALENDARIUM

Do zadań baterii na wypadek wybuchu wojny należało:

- Zwalczanie nieprzyjacielskich jednostek morskich,
  - Wspieranie własnych oddziałów lądowych na półwyspie jak i również na Kępie Oksywskiej.
- 1.09. – silne, trwające 24 minuty bombardowanie terenu baterii, w wyniku nalotu 5 żołnierzy zostało rannych, obsypano piaskiem schron (barak) centrali artyleryjskiej i obłożono workami z piaskiem pomost wieży kierowania ogniem,
- 2.09. – około godz 18-tej nalot na teren baterii, w ciągu nocy naloty pojedynczych samolotów,
- 3.09. - pojedynek artyleryjski (wraz z „Wichrem” i „Gryfem”) z niemieckimi niszczycielami, bateria wystrzeliła około 28 pocisków,
- 4.09. - przystąpiono do budowy drewnianych baraków, mających służyć jako miejsce odpoczynku dla załóg poszczególnych stanowisk
- 9-12.09. - bateria swym ogniem wspierała oddziały lądowe w okolicach Rewy, Mrzezina, Połchowa, łącznie wystrzelono 58 pocisków,
- 18.09. – stojący w gdańskim porcie pancernik „Schleswig - Holstein” ostrzeliwał teren baterii ze względu na brak możliwości korygowania własnego ognia bateria nie strzelała, odłamki pocisków pancernika uszkodziły ściany baru centrali artyleryjskiej – w „Dzienniku działań bojowych” niemieckiego pancernika brak jest informacji o ostrzale Helu w tym dniu,
- 19.09. – ponowny ostrzał baterii przez pancernik „Schleswig - Holstein”, jeden z pocisków eksplodował na działobitni nr 1, lekko uszkadzając armatę oraz działobitnię, w tym dniu podjęto decyzję o betonowaniu schronu (baraku) centrali artyleryjskiej,
- 21.09. – niemieckie pancerniki „Schleswig-Holstein” i „Schlesien”, stojące w porcie gdańskim na zmianę ostrzeliwały Hel na terenie baterii upadło 6 pocisków, jeden z nich zerwał kabel, doprowadzający prąd z elektrowni,
- 23.09. – ponowne ostrzeliwanie Helu przez niemieckie pancerniki, w wyniku ostrzału uszkodzony został zapasowy dalmierz,
- 24.09. – wg niemieckich dokumentów również w tym dniu niemieckie pancerniki ostrzeliwały teren baterii, Schleswig - Holstein wystrzelił 16 pocisków kal. 280 mm
- 25.09. – pojedynek artyleryjski z pancernikami „Schleswig - Holstein” i „Schlesien” niemieckie pociski uszkodziły działo nr 3 i nr 1 z obsady baterii zginęło dwóch żołnierzy, 10 zostało rannych w tym dowódca baterii kpt. mar Przybyszewski,
- 27.09. – drugi pojedynek baterii z niemieckimi pancernikami jeden z pocisków baterii wybuchł na prawo burtowej kazamacie działa kal. 150 mm, pancernika Schleswig-Holstein, pociski z niemieckich pancerników uszkodziły wieżę kierowania ogniem,
- 29.09. – w dalszym ciągu betonowano schron centrali artyleryjskiej,
- 01.10 – obsadę baterii powiadomiono o zamiarze kapitulacji, na wieść o tym fakcie przystąpiono do niszczenia centrali artyleryjskiej, zamków armat oraz innego wyposażenia,

Schron amunicyjny baterii. Powyżej widok od strony wejścia, poniżej wewnątrz schronu, wnęka z ręcznym wentylatorem. © W. Nadolny.
Battery ammunition shelter. Above entrance, below interior, niche with hand-operated ventilator.

PO WOJNIE – 13 BATERIA ARTYLERII STAŁEJ (13 BAS)

Doświadczenia wojenne oraz wysoka ocena skuteczności baterii im. H. Laskowskiego spowodowały, że po zakończeniu działań wojennych zwrócono uwagę na konieczność utworzenia systemu obrony wybrzeża. Pod koniec 1946 r. podjęto decyzję o budowie dwóch baterii dla armat produkcji radzieckiej kal.130 mm B-13, pierwszą baterię zlokalizowano w Gdyni-Redłowie, a drugą pierwotnie na Westerplatte. Jednakże w kwietniu 1948 r. lokalizację drugiej baterii zmieniono na cypel helski. W okresie tym ostatecznie zrezygnowano z dalszego użytkowania przedwojennych armat kal.152,4 mm, uważając je za sprzęt nieużyteczny. Demontaż armat w 1948 r. wykonała ekipa remontowa z Szefostwa Uzbrojenia Marynarki Wojennej. Jedną armatę przekazano do Muzeum Marynarki Wojennej w Gdyni, drugą do Muzeum Wojska Polskiego w Warszawie, fragment trzeciej znajduje się w ekspozycji plenerowej przy Klubie Garnizonowym w Helu, a czwartą prawdopodobnie pocięto na złom.

Początkowo bateria helska wchodziła w skład 13 Dywizjonu Artylerii Nadbrzeżnej (DAN), jednak w 1950 r. rozwiązano dywizjon, a w jego miejsce utworzono Baterie Artylerii Stałej (BAS) i otrzymała ona nazwę 13 BAS. Montaż armat na stanowiskach zakończono na początku 1949 r. w marcu przeprowadzono pierwsze strzelania techniczne, w lipcu z tzw. „luf wkładkowych” kal.45 mm, a w sierpniu strzelania taktyczne. W 1955 r. ponownie utworzono Dywizjon Artylerii Nadbrzeżnej, 13 BAS wcielono do 32 DAN, w 1963 r. baterie 13 i 27 BAS połączono tworząc 27 Baterię Artylerii Nadbrzeżnej, natomiast w połowie 1965 r. wcielono ją do 9 Flotylli Obrony Wybrzeża. W związku ze zmianą koncepcji obronnej od połowy lat 70-tych rozpoczął się powolny koniec istnienia baterii a w 1974 r. utworzono na jej bazie 7 Dywizjon Artylerii Przeciwlotniczej.

Ogółem w latach 1948-1957 na wybrzeżu polskim, od Międzyzdrojów do Gdańska wybudowano 11 BAS, które miały na uzbrojeniu 8 armat kal. 100 mm (dwie baterie), 32 armaty kal. 130 mm (8 baterii) i 4 armaty kal. 15 mm (1 bateria).

STANOWISKA OGNIOWE

Armaty 13 BAS miały być ustawione na przedwojennych stanowiskach baterii (rys nr 3) im. H. Laskowskiego. Jednakże należało wybudować od nowa jeden schron, ponieważ w 1946 r. jedno z przedwojennych stanowisk zostało całkowicie zniszczone w dość tajemniczych okolicznościach. Nowe stanowisko wybudowano

na lewym skrzydle przedwojennej baterii i co ciekawe jest ono dokładną kopią schronu przedwojennego. Typ zastosowanej armaty spowodował konieczność wykonania na stropie przedwojennych schronów 40 cm nadlewki betonowej oraz parapetu wokół przedpiersia, gdyż armaty radzieckie były mniejsze od swoich poprzedniczek z firmy Bofors.

Wszystkie prace tj. wybudowanie czwartego stanowiska oraz obiektów pomocniczych prowadził pododdział saperów z 52 Kołobrzeskiego Batalionu Saperów. Montaż dział ukończono w marcu 1949 r., ruiny przedwojennego schronu zostały „splantowane” w 1955 r., przy okazji budowy stanowisk ogniowych dla armat 27 BAS, w tym też czasie metodą wybuchową (za pomocą ładunków wybuchowych) pocięto znajdującą się w ruinach przedwojenną armatę.

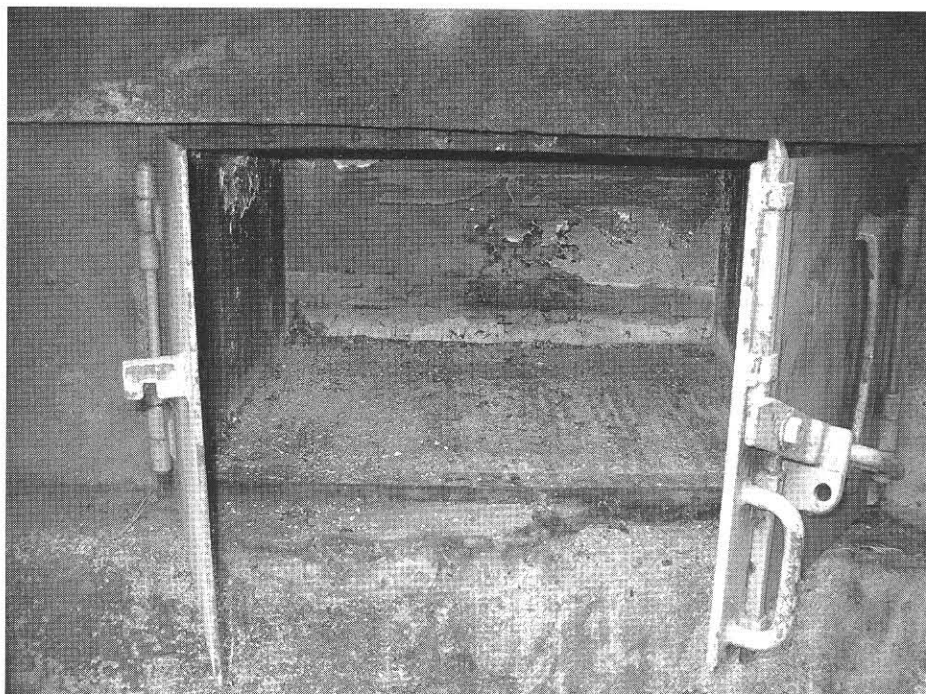
UZBROJENIE

Historia powstania armaty B-13 sięga końca lat 20-tych, kiedy to sformułowano pierwsze założenia taktyczno - techniczne dla nowej armaty morskiej kalibru 130mm. Próby zakładowe pierwszych egzemplarzy przeprowadzono dopiero w latach 1934-35. Produkcję armat w 1935 r. rozpoczęły zakłady „Bolszewik”, montując pierwszych 12 egzemplarzy. Były one szeroko stosowane na radzieckich niszczycielach oraz w bateriach artylerii nadbrzeżnej. Cechą charakterystyczną tej armaty było to iż stosowano do niej bezłuskowe ładunki miotające. Ustawione na stanowiskach dawnej baterii im. H. Laskowskiego armaty również otrzymały „parasol” maskujący, na którym rozpinano sieć maskowniczą.

OBIEKTY POMOCNICZE

Tak samo, jak poprzedniczka, 13 BAS otrzymała szereg obiektów pomocniczych, mających jej zapewnić sprawne funkcjonowanie, w stosunku do starszej siostry bateria powojenna miała swe zaplecze bardziej rozbudowane a w skład niego wchodziły:

Centrala artyleryjska - wybudowana w 1948 r. na zapleczu baterii w formie żelbetowego schronu typu ciężkiego, zamontowano w nim serce baterii, czyli elektromechaniczne przeliczniki typu CAS-4 (wcześniej CAS-3), opracowujące dane potrzebne do strzelań tj. kąt podniesienia lufy,

Stanowisko ogniowe. Powyżej: schowek na amunicję alarmową (natychmiastowego użycia) na platformie bojowej. Poniżej dolna kondygnacja, przedsionek. Po lewej wylot windy amunicyjnej, w centrum podręczny schowek. © J. Chorzępa.

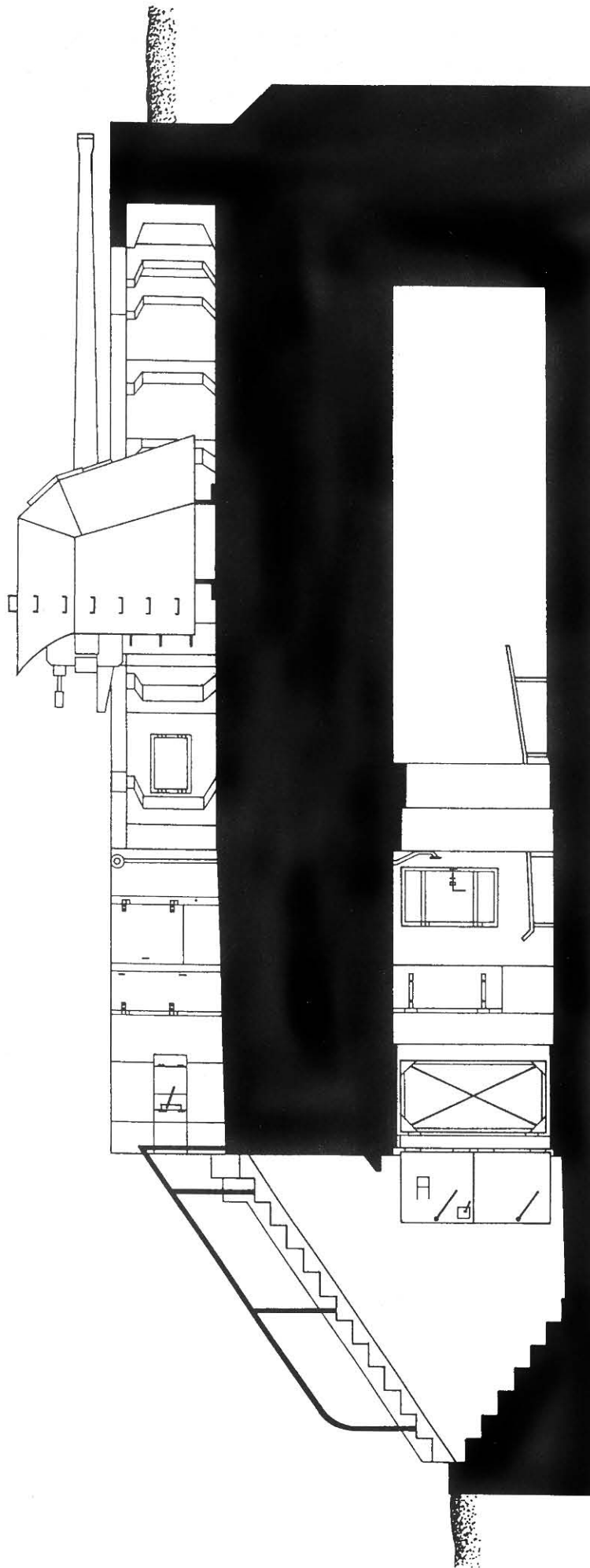
Gun emplacement. Above: niche for emergency ammunition (first loading) on the gun barbete. Below lower level, vestibule. On the left ammunition hoist, on the right handy deposit box

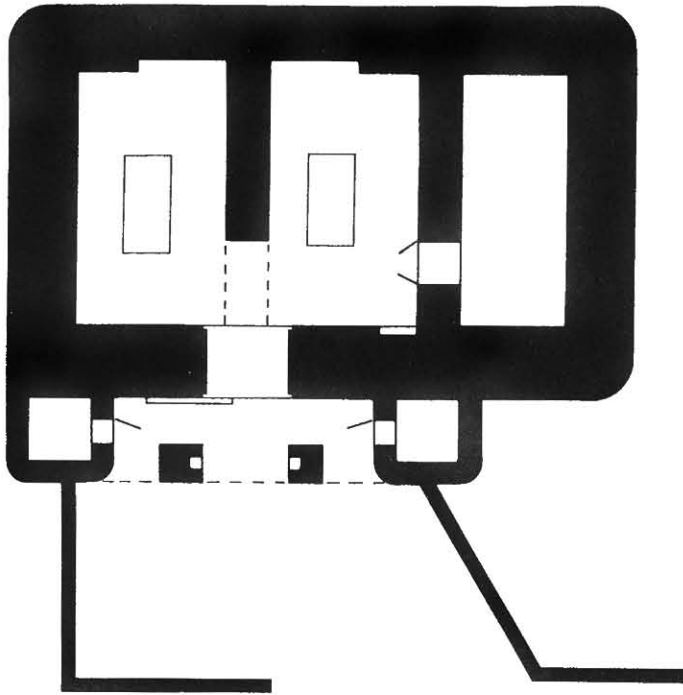
azymut itp. Schron centrali został prawdopodobnie przebudowany, tj. do samego obiektu przed wejściami dobudowano duże żelbetowe ściany, które utworzyły tzw. „przelotnię”, chroniącą wejścia do schronu.

Główny Punkt Kierowania Ogniem (GPKO) - wybudowano go w 1951 r., ma on szkieletową konstrukcję wieżową, na szczycie której pod kopułą pancerną umieszczono dalmierz typu DM-4 oraz dąłocelownik typu WBK - 1.

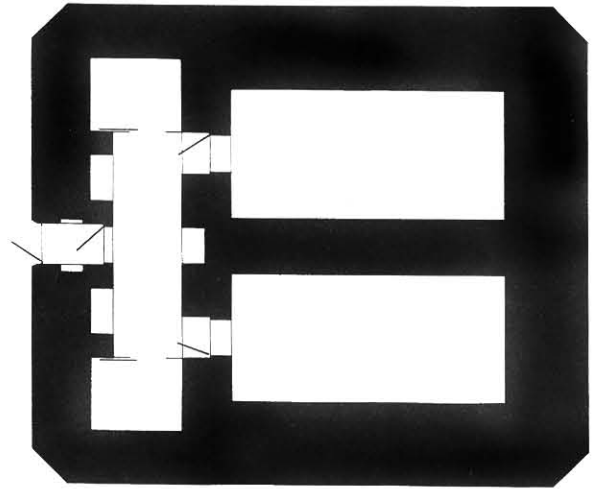

Lata powojenne, 13 BAS. Przekrój pionowy przez stanowisko z armatą kal. 130 mm B-13 - dla czytelności rysunku pominięto „parasol” maskujący. © W. Nadołny.
Hel peninsula, after world war II. 13 BAS (Battery of Permanent Artillery). Vertical cross-section through bunker with 130 mm B-13 (soviet origin) gun, without the camouflage „umbrella”.

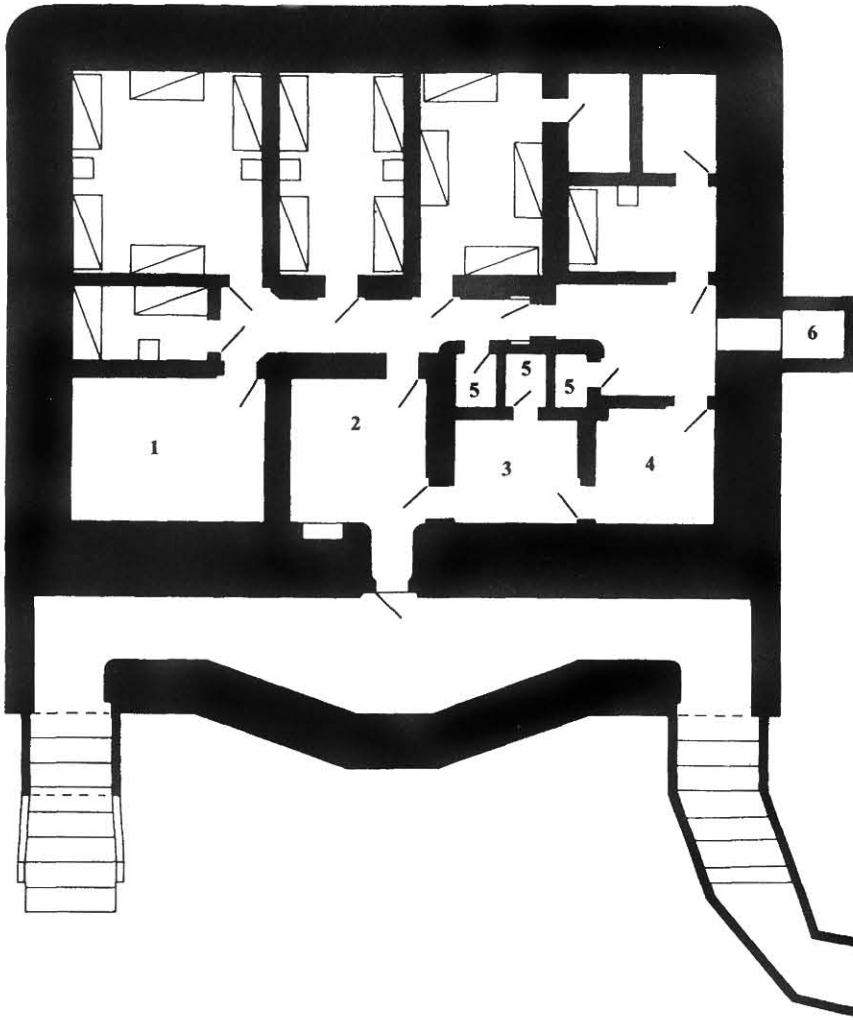
Obiekty zaplecza baterii. Po lewej rzut schronu elektrycznej zapasowej, poniżej rzut schronu amunicyjnego. © W. Nadolny.

Hel peninsula, Battery back-up facilities. On the left ground plan of reserve power plant, below ground plan of ammunition magazine.

0 1 5m

0 1 5m

Rzut schronu załogi (212 na mapie):

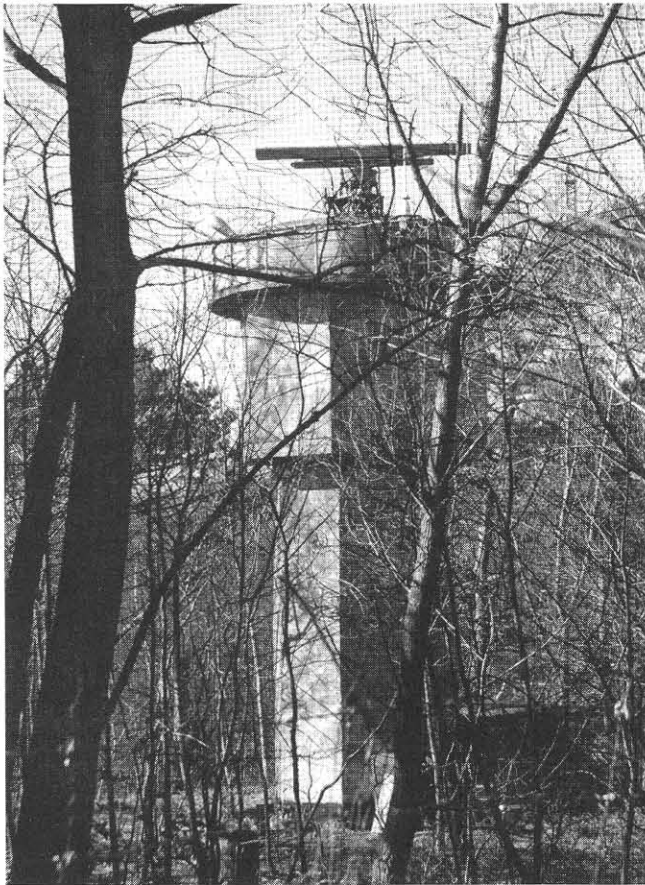
- 1 pomieszczenie filtrowentylacyjne,
- 2 przedsionek,
- 3 rozbieralnia,
- 4 łazienka,
- 5 toalety,
- 6 wyjście ewakuacyjne.

© W. Nadolny.

Hel peninsula, ground plan of crew shelter (no. 212 on the map)

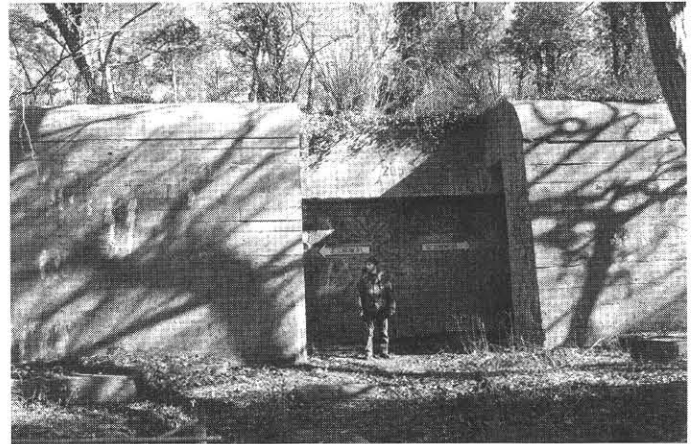
- 1 - filter room
- 2 - vestibule
- 3 - changing room
- 4 - baths
- 5 - toilets
- 6 - emergency exit

0 1 8m

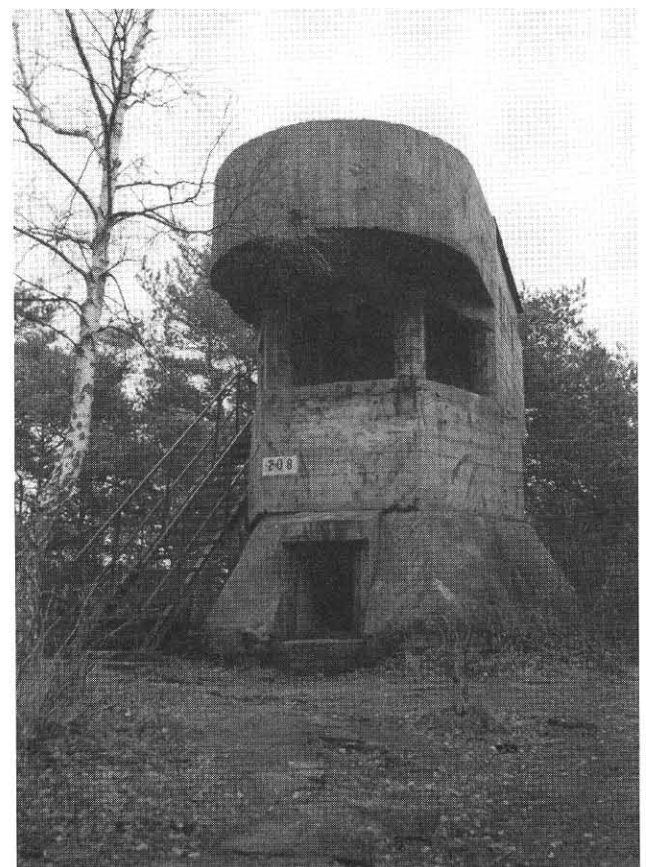

Obiekty 13 BAS. Powyżej wieża radarowa z zamontowanym na szczycie radarem obserwacji powierzchni morza. Poniżej: po lewej wieża Głównego Punktu Kierowania Ogniem, po prawej wieża Zapasowego Punktu Kierowania Ogniem © W. Nadolny.

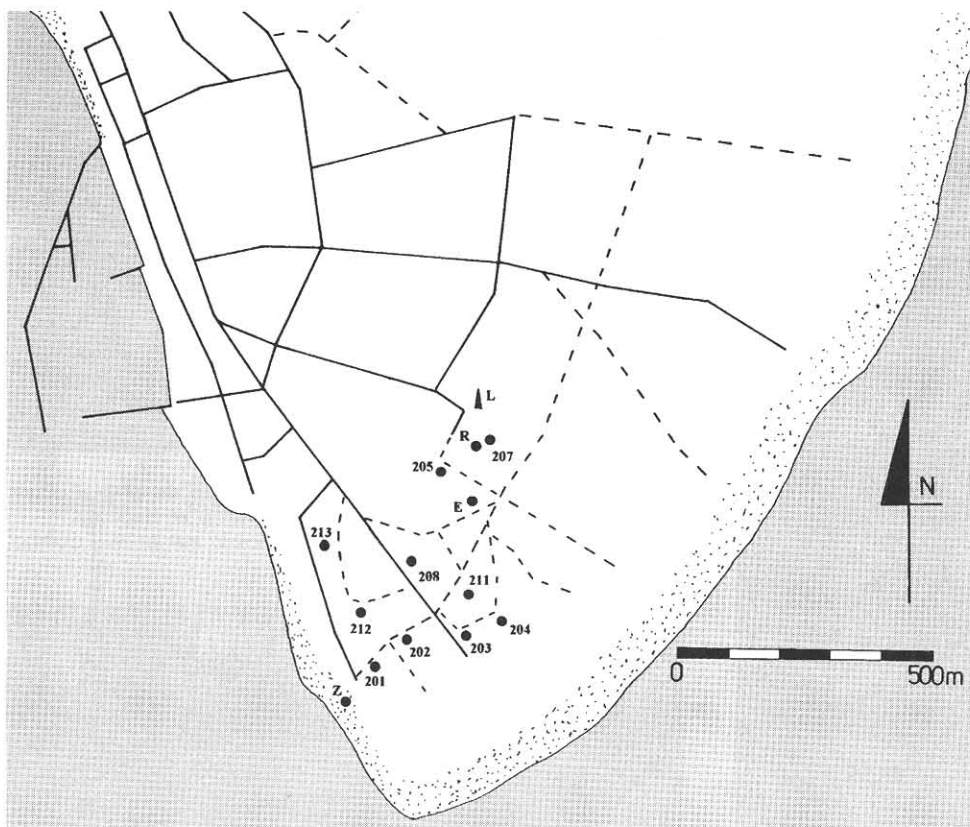
Hel peninsula, facilities of 13 BAS. Above radar control tower, with sea surface surveillance radar. Below: on the left Main Fire Control tower, on the right Emergency Fire Control Tower.

Powojenne obiekty zaplecza. Powyżej wejście do centrali artyleryjskiej, poniżej do zapasowej elektrowni. © W. Nadolny.
Post war back-up facilities. Above entrance to the artillery plotting room, below to the reserve power plant.

Rozmieszczenie obiektów 13 BAS na cyplu półwyspu helskiego. Z - zniszczone przedwojenne stanowisko; 201-204 – stanowiska armat (schrony); 205 – schron centrali artyleryjskiej; 207 – wieża Głównego Punktu Kierowania Ogniem; 208 – wieża Zapasowego Punktu Kierowania Ogniem; 211-212 - schrony załogi; 213 – schron amunicyjny; E – schron elektrowni zapasowej; R – wieża radarowa; L – latarnia morska (**Uwaga! Numery obiektów podane są zgodnie z numeracją nadaną podczas budowy obiektów 13 BAS.**)

© W. Nadolny

Hel peninsula, localisation of 13 BAS (Battery of Permanent Artillery). Z – destroyed pre-war emplacement; 201-204 – gun emplacements (with shelters); 205 – artillery plotting room shelter; 207 – Main Fire Control tower; 208 – Emergency Fire Control tower; 211-212 – crew shelters, 213 – ammunition shelter; E – reserve power plant shelter; R – radar tower; L – lighthouse (Note, that the number are given by original building documentation !)

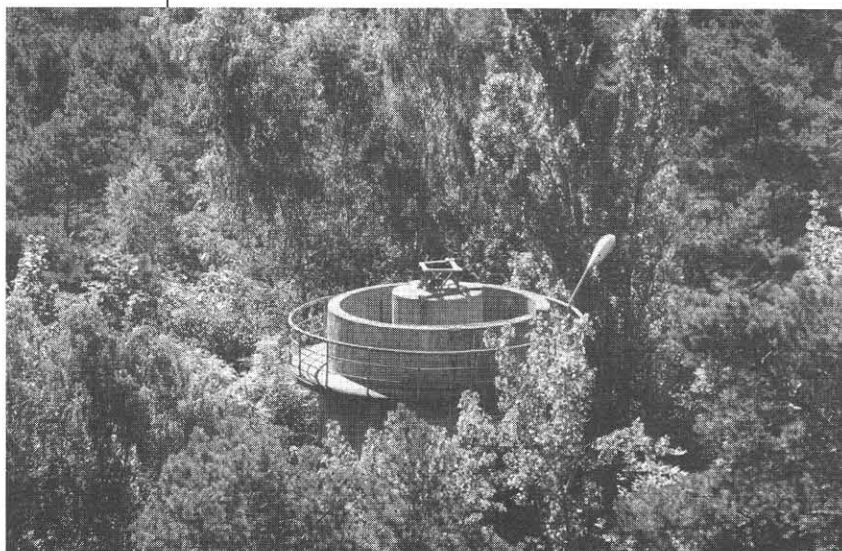
Zapasyowy Punkt Kierowania Ogniem (ZPKO) – wybudowany w 1950 r., ma formę niewielkiej cienkościenniej wieży żelbetowej, na galerii której montowano dalmierz typu DM-3 lub DM-4, jako ciekawostkę można podać fakt, iż ZPKO otrzymał na wyposażenie dalmierz wcześniej niż GPKO.

Elektrownia zapasowa - została wybudowana w 1949 r., aby zapewnić stałą dostawę prądu do wszystkich obiektów bateryjnych na cyplu półwyspu. We wnętrzu ciężkiego schronu znajdowały się dwa agregaty prądotwórcze, zasilane przez dwa silniki wysokoprężne. Wejście do schronu zamykane było ciężkimi przesuwными drzwiami, natomiast w przypadku zagrożenia np. wojennego

Widok latarni morskiej na wieżę radarową.

© W. Nadolny.

View at the radar tower from the lighthouse.

drzwi od zewnątrz zabezpieczano żelbetowymi kształtownikami.

Schrony załogi – to dwa żelbetowe obiekty typu ciężkiego o ścianach grubości do 1,80 m całkowicie gazoszczelne, do wnętrza prowadziło wejście zamykane ciężkimi stalowymi drzwiami, wewnątrz oprócz miejsc dla wypoczynku 48 żołnierzy znajdowało się pomieszczenie filtrowentylacyjne, rozbieralnia z ubrań skażonych, łaźnia oraz 3 toalety, budowę ukończono w 1954 r.

Wieża radarowa – w roku 1956 podjęto decyzję o wyposażeniu BAS-ów w radary kierowania ogniem typu Załp-B, wieżę dla radaru wybudowano niedaleko GPKO na wysokiej wydmy. Oprócz zasadniczej części, wystającej ponad wierzchołki drzew, w części podziemnej posiadała ona pomieszczenie filtrowentylacyjne, sanitarne odpoczynku załogi. Wieża ta (oddana do użytku w 1957r.) jest doskonale widoczna z tarasu widokowego latarni morskiej.

Wybór literatury

B. Chrostowski – „Bateria im. H. Laskowskiego we wrześniu 1939 r.”, Przegląd Morski 2/1947

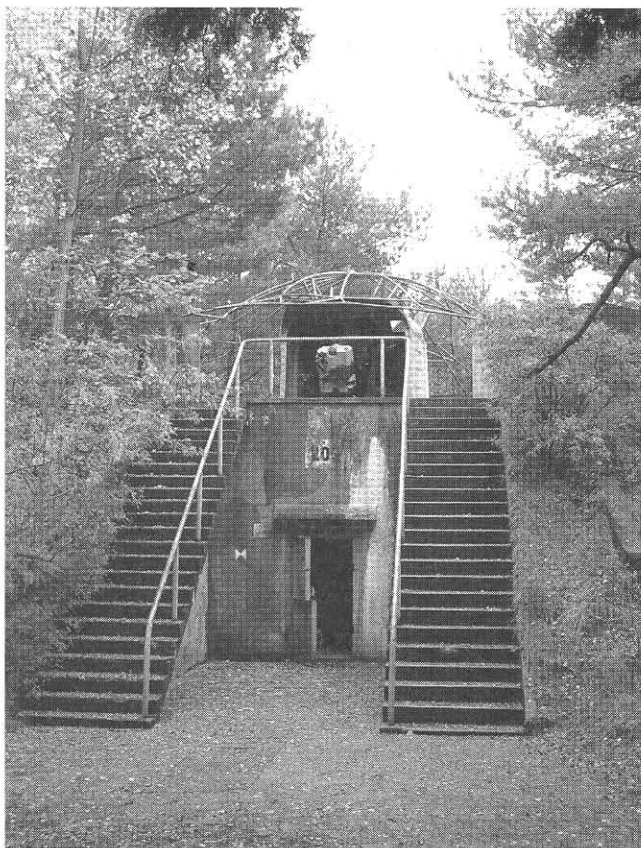
J. Sadowski – „Bateria cyfrowa im. H. Laskowskiego „Rocznik Helski” I/2000

A. Rzepniewski – „Obrona wybrzeża w 1939 r.”, Warszawa 1970,

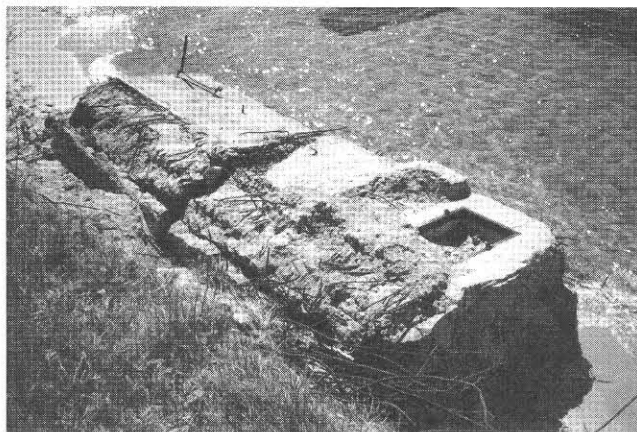
R. Witkowski – „Hel na straży wybrzeża 1920-1939”, Warszawa 1974,

R. Witkowski – „Ostatnia reduta”, Gdańsk 1973,

„Zanim poddał się Hel – Dziennik działań bojowych pancernika Schleswig-Holstein od 24.08. do 02.10.1939 r.”, Łódź 2003.

13 BAS. Powyżej stanowisko ogniowe z armatą B-13 kal. 130 mm, widok od zapola. Poniżej: po lewej część zamkowa armaty B-13, po prawej wnętrze magazynu amunicyjnego w dolnej kondygnacji stanowiska © J. Chorzępa.
Hel peninsula, 13 BAS. Above gun emplacement with B-13 130 mm gun. Below: on the left breechblock part of B-13 gun, on the right interior of ammunition magazine under gun stand.

Powyżej ściana boczna stanowiska ogniowego wysadzonego w latach powojennych © W. Nadolny. Poniżej zniszczona lufa armaty Bofors kal. 152,4 mm. © J. Chorzępa.
Above side wall of blown-up in post war years gun emplacement. Below destroyed barrel of Bofors 152,4 mm gun.

